

A MARIÁNUS FERENCESEK II. JÓZSEF KORÁBAN.

(Második, befejező közlemény.)

II.

II. József 1782-ben rendeletet adott ki, hogy a püspökök az összes szerzeteseket kivétel nélkül vizsgálják meg, vajjon jártasak-e a lelkipásztorkodáshoz tartozó tudományokban és alkalmasak-e a lelkeszésre. Ezen rendelet azon hitet keltette a szerzetesek között, hogy az uralkodó valamennyiöket a külső lelkészkedésre fogja felhasználni. Pedig nem az volt az uralkodó szándéka, csak a lelkességek új rendezésénél a papságban mutatkozó hiányt akarta szerzetesekkel pótolni.

A mariánus ferenceseknél a külső lelkészkedés nem volt szokatlan. Több kolostor székhelyén a paróchiát gondozták. A beteges papokat kisegítették. Egyes főúri családok, melyek a rendnek jótévi, pátronusai voltak, kikötötték, hogy a ferencesek «káplányul egy böcsületes Pátért adni tartoznak, ki is helyben, vagy utazásukban káplányi hivatalát követhesse». Ezen külső lelkészkedés azonban eddig csak ideiglenes volt, míg II. József korában állandósult. O a püspököket egyenesen utasítja, hogy hiányos papságukat szerzetesekkel egészítsék ki. A szerzeteseknek pedig megadja az engedélyt arra, hogy a lelkési állomásokra rendesen pályázhassanak. Ebben őket nem szabad meggátolni.¹

A püspökök a mariánus provinciálistól kimutatást kérnek a rend lelkészkedésre alkalmas tagjairól. Mi a szerzetes neve, hol született, hány éves? Mely konventben tartózkodik, vagy a konventen kívül lakik-e, minő tisztségben van, minő ellátással? Mely nyelveket beszél tökéletesen, melyeket közepesen vagy azon alul? Tekintve erkölcsi életmódját, tudományát, alkalmas-e a lelkeszésre? Van-e kedve hozzá? Résztvett-e már valamely javadalom-

¹ 1785. okt. 4. nr. 28.582.

ban való pályázaton és minő osztályzatot nyert? A mariánus ferencesek nagy számmal jelentkeztek a lelkészkedésre, erre buzdítja őket a rend káptalanja is. Ugyhogya az 1782. káptalan adatai szerint 95-en adminisztrátorok vagy segédlelkészek, továbbá öten tábori papok közülök.¹ Ezek a klastromon kívül tartózkodnak ugyan, de valamely gvárdián fönnhatósága alatt állanak.

A pozsonyi gvárdiánhoz tartozik a szempcini hitoktató. A nagyszombati konventhez hatan tartoznak, egy Galántán az Eszterházy grófi család papja, öten Modra, Ciffer, Zsigárd, Hidaskürt, Lótz községekben segédlelkészek. A soproni konventből egy a Meskó báró családnál lelkészkedik, hárman pedig a Széchényi-család birtokain: Saághon, Horpácson és Kis-Cenken káplánkodnak. A győri konventből Bors Benedek Gönyőn van missióban. A budai konventből Kis-Turbál, Bicske és Tordacs községekben vannak segédlelkészek. A fehérvári konventből Papp Pál adminisztrátor Szabad-Battyánon, öten Adony, Vaál, Sárpentele, Szent-Péter és Csákvár községekben káplánok. Az esztergomi szent Annáról nevezett klastrom három tagja Bátorkeszi, Dorogh és Szőlgyén községekben segédkezik. Szent Katalin konventjéből Nádason, Horompán és Jabloncán vannak káplánok, sőt ez utóbbi helyen egy még az Apponyi-család udvari papja. A kismartoni szent Mihályról nevezett kolostorból, valamint a kismartoni hegyi kolostorból is egy-egy rendtag kívül működik.

A nyitrai gvárdián alá tartozik hét káplán Nagy-Bosány, Brogyán, Bacskafulva, Kovarc, Perlep, Félfalu és Kis-Vezekény községekben. A szombathelyi konventből Rohony, Bucsú, Vépp és egy meg nem nevezett helyen vannak káplánok, az érsekújváriból pedig Füss és Verebély községekben. A pápai gvárdián alá tartozik két adminisztrátor Vadd és Jákó, három káplán Pogácsy, Ihászy és Káld községekben. A németújvári klastromból egy adminisztrátor van Ullerstorffban és egy káplán Iváncon. A komáromi konventhez kilencen tartoznak: a szőnyi adminisztrátor és nyolc káplán Kolta, Virt, Kurta-Keszy, Csúz, Bagota, Gúta, Kocs, Szent-Péter községekben. A sümeghi gvárdián fennhatósága alatt áll a gógánfai adminisztrátor és két káplán Ötvess és Mihályfán. A pesti konventből Dabos, Hartyán, Gyömörő községekben és a Terézvárosban vannak káplánok. Az andocsi gvárdiánhoz tartozik a kőröshegyi adminisztrátor és nyolc káplán Adony, Adánt, Bogát, Geszti, Szél,

¹ Acta Capit. 1782.

Csombard, Taszár és Tab községekben. Az esztergomi Szentkereszt-ről nevezett klostrom egyik tagja Kis-Kereskényen működik. Szent László konventjéhez öt káplán tartozik Pusztá-Magyaród, Bessenyő, Nemeszél, Pacsa és Iglice községekben. A veszprémi gárdián alatt négy adminisztrátor van Deés-, Esztergát-, Lepsény- és Vámosyban, két káplán Kis-Lődön és Nagy-Vásonyban. A simontornyai gárdián alá öt káplán tartozik Mizsa, Börsöny, Üregyh, Kony és Regöl községekben. A mesztegnyei gárdián főnnhatósága alatt áll egy adminisztrátor Faiszon és egy káplán Lengyeltótiiban.¹

A kívül lelkészkedők száma évről-évre megmarad, sőt szaporodik. 1783-ban 102 rendtag, 1784-ben 107, 1785- és 86-ban 93, 1787-ben 103, 1788-ban 122, 1789-ben 148, 1790-ben 141 ferences működik klostromán kívül a mariánus tartományban.² Az uralkodó ezen irányban kedvez a szerzeteseknek. A klostromon kívül lelkészkedőknek fizetést ad, hogy abból magukról gondoskodjanak.³ Megengedi a beigtatott lelkészeknek, hogy végrendeletet készítsenek.⁴ Ezekre nézve az uralkodó mintegy felfüggeszti a szegénységi fogadalmat, ellentétbe helyezkedik azon kánonjogi elvvel, hogy «amit a szerzetes szerez, azt klostromának szerzi». Plébániákra csak ép, egészséges emberek jussanak, míg az elmebeteg szerzeteseket az irgalmas testvérek ápolására bizzák.⁵ A szerzetesek egészségi állapotáról rendszeres fölterjesztéseket kér, hogy megtudhassa, ki alkalmas vagy alkalmatlan a lelkészkedésre.⁶ Inti a szerzeteseket, hogy a kórus- és miseéneklésben a kellő hanghordozásra ügyeljenek, mert többen éktelen énekők miatt voltak alkalmatlanok a lelkészkedésre.⁷ Akik kívül nem állják meg helyöket, ezek térjenek vissza klostromaikba.⁸

Mindezen intézkedéseknek a paphiányon kívül más oka is volt. Az uralkodó teljesen kora behatása alatt állott, a klostromi életnek ellensége volt. Nem tudta megérteni, hogy a szerzetesek imáikkal, bőjtjeikkel, sanyargatásaikkal minő hasznára lehetnek az államnak. Mint Szirmay írja, II. József azt mondá, hogy «annyi

¹ Act. Cap. 1782. személyelhelyezési táblázata.

² Act. Cap. az említett éveknél.

³ 1788. május 24. nr. 2268. et 20.197.

⁴ 1786. május 20. nr. 1706. et 21.429.

⁵ 1783. ápr. 7. nr. 2462. et 195.

⁶ 1786. márc. 11. nr. 890. et 10.792.

⁷ 1786. szept. 19. nr. 40.737.

⁸ 1784. szept. 13. nr. 21.544. — 1787. szept. 7. nr. 12.894. et 1296.

falu nélkülözi a lelkipásztort, a nép tudatlanságban és nyerseségekben neveltetik, míg a klastromokban ép, erős emberek tömegét hizlalják.»¹ Ezeket akarta a császár aktív munkásságra kényszeríteni. A tehetséges mariánus ferenceseket az uralkodó a közjó érdekében az egyházin kívül még tanügyi szolgálatra is felhasználta.

Már Mária Terézia idejében, mikor az eltörölt jezsuiták helyét sűrűn más szerzetesekkel töltötték be, tanítottak a mariánusok. Zichy Ferenc győri püspök 1771-ben két, majd három ferencset alkalmaz a szombathelyi gimnáziumban, Festetich Pál gróf 1772-ben kettőt a keszthelyiben, 1776-ban a mariánus rendtartományra bizzák az esztergomi gimnáziumot, hová öt tanárt és egy hitszónokot küldenek. A mariánus ferencesek közül többen megjelentek a főiskolák tanári állására hirdetett konkurzuson is, így Kollentsits Bernárd a győri, utóbb a pécsi akadémia tanára lett. Az uralkodónő ez irányban a mariánusokat pénzsegéllyel is támogatja. 1778-ban hat mariánus ferences részére évi 80—80 forintot engedélyez, hogy a budai egyetemen tanuljanak.² Hogy a szerzetesek kedvet kapjanak a tanárságra, a felség elrendeli, hogy amely rendekben ez szokásos, ott az igazgatók és tanárok a rendi lectorokkal és concionatorokkal egyforma kiváltságban részesüljenek. Megérdemlik ezt, mivel a tanítással a köznek nagy szolgálatot tesznek. Fáradságos a munkájuk, ezért a tanárok úgy, miként a lectorok mentek a kórustól, a koldulástól pedig teljesen. Sőt élelmen meg ruházaton kívül még meghatározott évi fizetést is kapnak. Ezen kedvezményeket II. József egyelőre megerősíti³ és egyúttal meghagyja, hogy a tanító vagy tanítani akaró szerzetesek vessék alá magukat az egyetemi vizsgának.⁴ Bár a gimnáziumok «királyi iskolák»-ká lettek, azért a tanárok között maradtak ferencesek is, amint kitűnik ez a rájuk vonatkozó iratokból. 1786-ban a főigazgatóság a keszthelyi gimnázium számára német nyelvben jártas mariánus ferenceseket kér.⁵ 1787. szept. 15-iki megkeresésre a mariánus provinciális három embert terjeszt föl a keszthelyi igazgatóságra, akik közül egyet kineveztek ezen tisztségre. A keszthelyi konvent eltörlése után is a helytartótanács rendelkezéséből a tanító mariánusok visszamaradhattak.⁶ 1788-ban Keszthelyre és Szombathelyre mennek német nyelvben jártas mariánus tanárok.⁷

¹ Historia Secreta 47. paragraphus. ² 1778. aug. 17. nr. 4382. ³ 1781. ápr. 17. nr. 1892. ⁴ 1781. dec. 24. nr. 8161. ⁵ 1786. dec. 9. ⁶ 1788. jul. 3. nr. 25.608. et 2035. ⁷ Balogh i. m. p. 253.

A mariánus rendtartomány, akarva nem akarva, meghódolt a felsőbb parancsoknak, pedig érezték mindnyájan, hogy ezek előbb-utóbb a klastromi élet teljes fölbomlására vezetnek. És ez be is következett. Az 1791-iki káptalan, amint visszaemlékezik az elmúlt szomorú évekre, elpanaszolja, hogy a kitett szerzetesek mintegy elszakadtak a rendtől. A kívül levő lelkész ferencesek közül többen nem igen ismerik el a kolostortól való függésüket. A konventek látták el őket a szükségességekkel, ők meg jövedelmüket nem szolgáltatják be és majd öreg korukban mégis a klastrommal tartják el magukat. Nem elégesznek meg azzal az évi 15 forinthal, amit a provinciális számukra átenged apróbb szükségletekre. Máskép ruházkodnak, mint a rendi szabályzat előírja. Cipők, alsóruhák, nadrág használata meghonosult náluk. Némelyek erkölcsaikben is úgy meglazultak, hogy a kolostorba visszaküldötték őket. És a rossz szokások ezek révén a kolostor tagjai között is elharapóztak. A szerzetesek misepénzeket fogadnak el, azokat maguknál visszatartják a szegénységi fogadalom ellenére. Sokaknak unalmas már a klastromi élet, különböző ürügyek alatt minduntalan a világiak között forgolódnak. Kimennek a klastromból, hogy a testileg betegeket vigasztalják és a városból a klastromba lelki betegséget hurcolnak be, mert künn mulatoznak, tréfás beszédekkel, kártyázással, szerencsejátékokkal ölik néha hajnalig az időt. A kórust elhanyagolják vagy figyelmetlenül elrecitálják, a napi elmélkedést elmulasztják, pedig enélkül a szerzetes élete olyan, mint a halé víz nélkül. Lelkiismeretvizsgálás, szent olvasás, lelki gyakorlatok elmaradtak, a klastromi csendet a kolostorlakók és a gyakori vendégek lármája váltotta föl. Evi vizsgálatokat a morálisból és heti casusfejtést nem tartanak, ezért többen a papi tudományokban hátramaradtak. A klausurát több helyütt megszüntették, a kolostorba szabadon ki-bejárnak. A laikus testvérekre nem ügyelnek, nincs tanítómesterük. Gyakoriak a panaszok az étkezés és ruházkodás ellen. Nem tartják meg a rendi böjtöket Urunk mennybemenetelének vigiliáján, szűz Mária ünnepei és szent Ferenc ünnepe előtt. A kolostorok belső dolgait a világiak előtt feltárják. Egy szóval a szerzetesi fegyelem immár gyökerében van megtámadva.¹

A mariánusok a klastromi rendet iparkodtak helyreállítani, de a kívül lelkészkedőket II. József halála után sem hívhatták vissza, mert a nagy paphiányban szükség volt rájuk. Sőt a csanádi, besz-

¹ Act. Cap. 1791. Reflexiones.

tercebányai püspökök új lelkészeket kértek tőlük, a szombathelyi püspök meg fenyegetőzött, hogy minden alkalmas szerzetest kikényszerít a klostorból, nem bánja, ha a klostromok üresen maradnak is.¹ Így 1797-ben is még 101 rendtag működik a klostromon kívül.²

Hogy a ferencesek új hivatásukban helyüket megállhassák és valóban az államot szolgálják, az uralkodó iskoláztatásukról, kellő nevelésükről is gondoskodott. Már Mária Terézia ügyelt a kolduló-szerzetesek szellemi kiképzésére. Növendékeiket a fölvétel előtt vizsgálat alá kellett vetniök. A mariánusok az 1772. és 1773. káptalanon királyi parancsra a theológián új tanrendet hoznak be. Tartózkodjanak ezután a tanárok a scholasztikus fejtegetésektől, a kevésbé szükséges és az igaz tudományhoz nem tartozó dolgok feszegetésétől, ehelyett a pozitív teológiát, az ágazatos hittant és erkölcsant adják elő. Ne csüngjenek elavult előítéleteken, Duns Scotus tételein.³ 1775-ben a királynő az örökös tartományokban a teológiai tanításban egyformaságot hoz be s ezt hazánkra is kiterjeszti.⁴ 1779-ben a klastromi teológiai tanítást öt évre osztja be.⁵ Ezen szabályzat szerint előadtnak:

az első évben *a)* hittani enciklopedia egy hónapig, azontúl egyháztörténelem főbb epochák szerint; *b)* héber nyelv elemei három hónapig, azontúl ószövetségi szentírásmagyarázat;

a második évben *a)* görög nyelv elemei három hónapig, azontúl újszövetségi szentírásmagyarázat; *b)* a teológiai irodalom története, alapvető hittan és patológia egyetemi módszer szerint;

a harmadik évben *a)* ágazatos hittan egyik része, *b)* erkölcsant;

a negyedik évben *a)* ágazatos hittan befejező része, *b)* egyházjog;

az ötödik évben *a)* lelkipásztorkodástan, *b)* liturgika, azután polemika.

Míg Mária Terézia csak felügyelt a klastromi iskolákra, meg-

¹ «Ego profecto plerosque, aut Omnes fere Dioecesis meae Religiosos Sacerdotes, quos ad obeundum Sacrorum Curionum munus habiles reperero, a domibus Religiosis evocare cogar, quo fiet, ut domus Religiosae sine incolis remanere debeant...» Balogh i. m. p. 257.

² Act. Cap. 1797.

³ Act. Cap. 1772.

⁴ Nr. 3954. «Uniformis methodus Theologiae.»

⁵ Nr. 5408. «Tabella Praelectionum Theologicarum in Monasteriis per Quinquennium Instituendarum.»

elégedett a teológiai tanulmányok állami rendezésével, addig II. József az egész szerzetesi nevelést kiszakította a klastromok köréből s teljesen államivá tette. A szerzeteseknek a világi papsággal egyforma tanítást, nevelést adott, hogy köztük gondolkozásmódban, képzettségben különbség ne legyen. Mindnyájan az államt szolgálják, az állam hivatalnokai legyenek. 1783-ban az összes szerzetesrendek házi iskoláit, valamint a püspöki szemináriumokat beszünteti. Három állami szemináriumot állít föl Budán, Kassán és Pécsen. Ezen szemináriumokba osztja be a püspökségek kispapjait, a teológia hat évig tart, addig senkit fölszentelni nem szabad. A hat év elteltével a püspökök még egy ideig kipróbálhatják növendékeik gondolkozásmódját, erkölcsiségét, vajjon a papi pályára valók-e. Ami a szerzetesnövendékeket illeti, a már beöltözöttek ezen szemináriumok egyikében, vagy a budai egyetemen végezzék tanulmányaikat. A városban levő klastromban vagy más világi házban tartózkodjanak rendjük költségén. A jövőben azonban senkit sem szabad előbb a rendbe fölvenni vagy fölszenteltetni, míg hat évi tanulmányát kellő sikerrel be nem fejezte. November elsejére az egész ifjúság jelenjék meg kirendelt szemináriumában.

Ugyanezen rendeletről a helytartótanács a mariánusok provinciálisát külön is értesítette azon hozzáadással, hogy ezentúl rendi lectorok nincsenek, de a szemináriumok székhelyein a növendékség mellett korrepetitorokat alkalmazhatnak.¹ Ezen rendelet értelmében a mariánusok megszüntették azon káptalani végzést, mely szerint 1783-ban a novíciusok Keszthely, Szent-Katalin és Boldogasszony konventjébe, a filozófusok Sopron, Fehérvár, Nyitra és Malackára, az első- és másodéves teológusok Nagyszombat és Pozsonyba, a harmad és negyedévesek Győrré és Pestre, az ötödéves teológusok Budára voltak beosztva.² A mariánusok 25 filozófus és 46 teológus növendéküket és a 10 repetenst a budai klastromba küldötték és adtak még melléjük egy korrepetitort. Így a budai klastromban a régi lakókon kívül 82 mariánus ferences gyűlt egybe. Ezek föntartása sokba került. A provinciális kiszabta azért az egyes házakra, hogy mennyivel járuljanak hozzá a budai klastrom föntartásához. A klastrom szükségletére 275 pozsonyi mérő kenyérlisztet³ és 80 pozsonyi mérő fehérlistet kell beszo-

¹ 1783. szept. 15. nr. 8885.

² Act. Cap. 1783.

³ Tabella prima. Ex frumento pro pane. Balogh i. m. p. 186—187.

gáltatni¹ Beszerezték a konventekből a növendékség számára 226 asztalkendőt, 256 alsóruhát, 226 kézikendőt, 223 kést, villát, kanalat, 73 szőtt takarót, 68 szalmazsákot, 68 fejalját.² Beszolgáltatnak a konventek Budára 389 font szalonnát, 398 font füstölt húst,³ a hüvelyes veteményekből pedig $8\frac{1}{4}$ mérő borsót, $10\frac{3}{4}$ mérő lencsét, 3 mérő kölest, 2 mérő hajdínát, $7\frac{1}{2}$ mérő babot, $\frac{1}{2}$ mérő vereshagymát.⁴ Minden konvent körülményeit tekintetbe vették, ez volt az adózás kulcsa. Amely klastromok a helyi viszonyok következtében terményeket nem tudtak beszolgáltatni, azokra megfelelő pénzdótot róttak ki. Így az esztergomi vizivárosi gárdián 20 mérő tiszta búza helyett 30 forintot, a többi dolgok helyett pedig 20 forintot fizet. A németujvári gárdián 13 forint 20 krajcárt köteles beadni. Az esztergomi szent Annáról nevezett klastrom gárdiánja a hüvelyes vetemények helyében 20 forintot, ugyancsak a veszprémi gárdián 25 forintot szolgáltatnak be. A pénzdó összege 108 forint 20 krajcár.

A ferencesek módjára gondoskodtak a többi szerzetesrendek is növendékeik ellátásáról. Egyes helyeken a növendékektől arra az esetre, ha utóbb javadalmas papok lennének, vagy elhagynák a klastromot, esküt vettek, hogy kitaníttatásuk költségeit visszatérítik. Ez az uralkodó értésére esett, ezért elrendeli, hogy sem a világi kispapok, sem a szerzetesnövendékek, akár elmennek, akár visszamaradnak, taníttatási költségek megtérítésére nem kötelezhetők. Ha erre esküt tettek, az semmis.⁵

A következő évben az uralkodó megváltoztatja a «generale seminárium»-ok székhelyeit. A budait a pozsonyi királyi várba, a kassait Egerbe, a pécsit Zágrábba helyezi át. Budáról az egyetemet Pestre teszi át, három fakultása: a jogi, bölcséleti és orvosi ott van, míg a negyediket, a teológiát a pesti egyetembe bekebelezett «generale seminarium» alkotja. Ugyhogya teológiai doktori avatásokat s a doktori diplomák kibocsátását mindig a pesti egyetem nevében végezzék. A «generale seminarium»-okba csak végzett filozófusok vehetők föl. A szerzetesrendek filozófus növén-

¹ Tabella secunda. Ex alba farina. Posonienses Metretas... Balogh u. o.

² Tabella tertia. Mappulae. Foemoralia. Manutergia. Cultrorum paria et Coclearia. Lodices. Sacci Stramenticii. Cervicalia. — Balogh u. o.

³ Tabella quarta. Laridi librae. Carnium Fumatarum librae. — Balogh u. o.

⁴ Tabella quinta. Pisorum, Lentium, Milii. Pannici, Fabarum, Ceparum Metretas. — Balogh u. o.

⁵ 1783. nov. 20. nr. 11.262. et 795.

dékeiket valamely nyilvános akadémián taníttassák.¹ Ezek ott a klostromban lakjanak, de a kórusmondástól — kivéve a vásár- és ünnepnapokat — föl vannak mentve. Laikus testvérek munkáinak végzésére nem szabad őket fölhasználni.² A szerzetes teológusok Pozsonyban jelenjenek meg 1784. május elsejére. Utólagos intézkedés a megjelenési időt június 1-jére halasztja.³ A szemináriumok vagyonát egyesítette, a koldulórendek egy-egy növendékének ellátásáért a vallásalap fizet évi 100 forintot, mivel a koldulórendek fizetésre képtelenek.⁴ A teológusok mind a világi kispapok kékszinű ruhájában járjanak.⁵ Azokat a szerzetes teológusokat, kik a tanulásban kellő eredményt nem tudnak fölmutatni, a rendből küldjék ki. Ha már professzusok volnának, alkalmazzák őket laikus testvéreknek. Ha pedig nagyobb rendjük is van, semmiféle lelkesítő működést nem engedhetnek meg nekik.⁶ Ugyanaz áll azokra a filozófusokra is, kik a tanulásban harmadrendűek.⁷

Ennek értelmében a mariánusok 1784-ben Pozsonyba küldötték a «generale seminarium»-ba teológusaikat. 61 növendék költözött oda, a vallásalap csak ellátásukért fizetett, míg ágyról, ágyneműről, fehérneműről, asztalkendőkről, evőeszközökről, lábbeliről, papi ruházatról a rendtartománynak kellett gondoskodnia. 1785-ben külön fölterjesztést kérnek arról, mit vittek magukkal a mariánusok Pozsonyba.⁸ Ezen fölterjesztésből kitűnik, hogy 1785-ben már csak 43 mariánus teológus van. 4 ötödéves, 6 negyedéves, 6 harmadéves, 12 másodéves, 15 elsőéves. Minden növendék kapott a rendtől három kisebb asztalkendőt, egy pár evőeszközt, egy kanalat, egy faszéket, egy törülőruhát, egy fejaljat, szalmazsákot, egy faágyat a hozzátartozó deszkákkal. Van mindegyiknek tintatartója, három inge, három lábravalója, három kézikendője, egy pár tőpánja. Egyházi ruhát nem vittek magukkal mást, mint egy vállkendőt és egy albát. A 43 teológust ellátták írópapirossal. A múzeumok, vagyis tanulószobák számára adtak 11 gyertyatartót és gyertyakoppantót, 7 ruhafogast, 2 ablakfüggönyt 2 vastartóval. A duktorszobájába mosdót, két fakannát, az egyes múzeumokba 3 egyenes vonalzó, ollót és kést szereztek be. Van még 8 darab szenteltvíztartójuk, egy szekrényük a fehérruhák számára, két kis asztaluk, öt nagy asztaluk negyven fiókkal. Adtak a mosásra öt kétfüles nagyobb

¹ 1784. nov. 15. nr. 25.839. ² 1784. jún. 21. nr. 14.447. ³ 1784. máj. 6. nr. 10.573. ⁴ 1784. máj. 21. nr. 11.621. ⁵ 1786. jan. 10. nr. 154. et 1495. ⁶ 1784. júl. 12. nr. 15.876. ⁷ 1784. nov. 29. nr. 27.244. ⁸ 1785. júl. 18. nr. 18.204. et 19.196.

edényt, nyolc lábmosó medencét, a duktó szobájába egy könyv-állványt, a vendégszobába egy asztalt és székeket. A növendékeket a szükséges könyvekkel is ellátták. Könyvállományuk a következő: Lelkipásztorkodástanból 7, erkölcsstanból 6, görög és zsidó nyelvtanból 2—2 példányuk van. Polemikából, ágazatos hittanból, görög és zsidó nyelvű Szentírásból is 2—2 példány áll rendelkezésükre. Két görög, egy zsidó lexikonjuk van. A «Theologia Lugdunensis» 10 példányát a provinciális Majer helyettesigazgató útján rendelte meg, annak kezébe tette le azok árát. Ezen dolgok mind ki vannak fizetve és a régi, használhatatlan dolgokat időnként újakkal cserélik föl.¹

A káptalani évkönyvek megemlékeznek a későbbi évek teológusairól is. Az 1785. személyi táblázat 44 teológust számlál föl, de már filozófus nincs a rendben. 1786-ban 38, 1787-ben 21, 1788-ban 4 teológusról történik említés, az 1789-ki személyi táblázat szerint már nincs teológus sem.² Ezt eredményezte II. József intézkedése, hogy nem volt szabad növendékeket fölvenniök.

A «generale seminarium» tanításában, nevelésében sem volt köszönet. A tanárok aufkláristák voltak, a tankönyvek ily szellemet terjesztettek. E tanároktól az ország szigorú gondolkodású papjai elfordultak, mert látták, hogy két Úr körül csapják a szelet, az Istennek is, a mamonnak is akarnak szolgálni, rút nyereszkeskedésből tanítanak, írnak könyveket. Erősen kifakad ellenük Szaicz Leo. «Többet árt a rossz Pápista mintsem a nyilván-való Eretnek. Ilyen ama Pesti német Pásztoralista is, Gábelhofer Uram, kit a végből küldöttek le Bétsbül a Pesti Szemináriomba,³ hogy ott a Magyarokat s Horvátokat is megvilágosítsa, kik közzől sokakat valóban meg- is világosított (kifelé). Tsak az a kár, hogy nyilván nem sokáig fog már ez a világosság Angyala köztünk világoskodni, a mint szintén az ő Pozsonyi Kollégája is Szejfert Uram s hogy minden órán, a mint irányzom, mind a kettőt megüti a menyki... Ilyen tovább amaz harmadik Német Professzor is, ugy mint Hoffmann Uram...»⁴

Amilyenek voltak a tanárok, olyanok lettek a növendékek is. A kispapok «erős lelkek»-nek kezdték magukat nevezni, valójában

¹ 1785. aug. 16. Pesten kelt fölterjesztés.

² Act. Cap. az említett éveknél.

³ A zágrábit utóbb Pestre helyezték át.

⁴ Máriafi: Igaz Magyar IV. 44—45. l.

pedig «habozó kisdedek voltak, s ide s tova vitettek a tudománynak minden szelitül az emberek gonoszsága által, a tévelygésbe ejtő álnokság által». Az erkölcsök rossz lábon állottak, amint az a hivatalos adatokból kitünik.¹ Nem volt csoda, hogy az egykorú Szaicz Leo igaz lelke szerint azt ítéli felőlük, hogy «legjobb volna ezeknek a megvilágosított kis-papoknak nagy részét jókor útnak bocsátani, hogy a többieket is meg- ne vesztegessék, s valaha a népet meg- ne botránkoztatassák, el ne ámítsák...»²

Káros volt ez a nevelés a világi papságra,³ még inkább pedig a szerzetes növendékségre. A szemináriumban maguk a tanárok tették nevetségessé a szerzetesi intézményt, «azzal csúfolták a szerzeteseket, hogy azok merő heverő, semmire kellő emberek.⁴ A növendékeknek elment kedvük a szerzetesi élettől, a mariánusoknak 1784-ben Pozsonyba küldött 61 növendéke közül, mint Balogh Bernárd művében megjegyzi, mindössze nyolcan tértek vissza a provinciába. Legnagyobb részük világi pap lett. A «generale seminarium» ekként pusztította el «Szent Ferenc szőlőjének gyöngé ültetvényeit», ahogyan egyik káptalan jegyzőkönyve a növendékséget elnevezte.⁵ Nehezen tudták a mariánusok a sebeket orvosolni. II. József halála után megszűnt ugyan a «generale seminarium», de nincsenek jelentkezők a rendbe való fölvételre. 1793-ban Pozsonyban két filozófus van, 1797-ben is csak 14 teológusból és 11 filozófusból áll a növendékség.⁶

III.

Eddig II. Józsefnek a mariánus ferencesekre vonatkozó reformjaival foglalkoztunk. Most áttérünk arra, hogy az uralkodó miként korlátozta, törölte el vagy erősítette meg a mariánusok klastromait, vagyis milyen volt II. József korában a rendtartomány külső képe.

A szerzetesek megszorítása Mária Terézia idejében kezdődött meg. Az uralkodónő azon elvből indult ki, hogy sokan fiatal korukban, mikor még saját életsorsukról nem képesek kellőleg

¹ Dr. Halmos Ignác: «A pozsonyi generális szeminárium.» Magyar Sion. 1892.

² Máriafi: Igaz Magyar IV. 44. l. jegyzet.

³ Mihályfi Ákos: «A papnevelés története és elmélete.» I. k. 266–76. l.

⁴ Máriafi: Igaz Magyar. II. 152. l.; IV. 130. l.

⁵ Act. Cap. 1646. 6. punct. «Plantae vineales Vineae Seraphici Francisci.»

⁶ Act. Cap. az említett éveknel.

határozni, már a kolostorba lépnek. Az a tudat csábítja őket a rendbe, hogy ott anyagi gondoktól mentek lesznek. Utóbb azonban zúgolódnak sorsuk ellen és így maguknak is, az egyháznak is kárára válnak. Hogy ez meg ne történhessék, erre kötelessége az államnak ügyelnie. Ezért elrendeli 1774-ben, hogy ezentúl senki — legyen bár papjelölt vagy laikus testvér, kórusmondó apáca vagy laika — betöltött 24 éves kora előtt fogadalmat nem tehet. Ennek betartására minden rend kötelezve van, akárminő kiváltságai is vannak. A belépési időt azonban nem határozza meg a felség. Ha a jelölt vagy jelöltnő a szerzetből távozni akar, a rend tartásdíj fejében semmitsem követelhet tőle. Ha valamely rendi előljáró a parancsot megszegné és valakit mégis előbb fogadalomra bocsátana, akkor, ha vagyonos azon szerzetház, 3000 forintot fizet büntetésül a szegények számára, melyből egyharmadrész a följelentőé, ha pedig koldulórendé az a ház, az alamiznaszedéstől eltiltatik. És azt, aki így tett fogadalmat, vissza kell küldeni a világba mindaddig, míg a törvényes kort el nem érte és a büntetésnek eleget nem tett. A jelöltek világi jogaik élvezetében megmaradnak s ha meghalnak, javaikat át kell adni törvényes örököseiknek. Azon előljárót, ki ezek ellen vét, a felség örökös országaiból kitiltják, a szerzetházat pedig a rendelet ismételt megszegése után eltörlik.¹

Az uralkodónő külsőleg tetszetős formába burkolta rendeletét, valójában pedig az állami hatalom erőszakos befolyásának megnyilatkozása volt ez. A rendelet vétele után a mariánus provinciális rögtön könyörgőlevelet intéz a kancelláriához, hogy a már tényleg beöltözött noviciusok előbb tehessenek fogadalmat. Erre a helytartótanács bekéri a beöltözött noviciusok táblázatát. Mindegyiknél ki kell tölteni a rovatokat, mikor lépett a jelöltek sorába, mikor öltözött be, mi a neve, szerzetneve, hol született és melyik szerzetházban tartózkodik.² És ezeknek a professziótételt kegyesen megengedték.³

II. József tovább megy. Ezen rendeletet megtoldja még azzal, mint láttuk, hogy csak a «generale seminariumok»-ban hat évet végzett teológusokat szabad a rendbe fölvenni, fogadalomra bocsátani. A laikus testvéreket pedig a professziótól végleg eltiltja.⁴ Mária Terézia lassan, szép szerével akarta a klastromok népét

¹ 1774. aug. 8. nr. 3524.

² 1774. okt. 6. nr. 4480.

³ 1774. nov. 14. nr. 4847.

⁴ 1785. dec. 20. nr. 39.732.

kevesbbíteni, fia gyökeresebb orvoslást kívánt. Irtóháborút indított a kolostorok ellen. Azon elvből indult ki, hogy amely rendek iskolát nem tartanak, beteget nem ápolnak és így a közjót nem szolgálják, pusztuljanak.

1782-ben adta ki rendeletét, melyben a karthauziakat, kamalduliakat, remetéket, továbbá a karmelita, klarissza, kapucinus és franciskánus apácákat eltörli. A királyi biztosok a kamarabiztosokkal egyetértve kiméletesen adják ezt tudtára a klastromok elöljáróságainak. A kulcsokat vegyék át, a klastrom és templom minden ingóságát és ingatlanát, kivéve a tüzelőfát, írják össze. Ha valahol ősi okleveleket, kéziratot vagy ritka könyveket találnak, ezekre különösen vigyázzanak. Mindazok a szerzetesek vagy világi emberek, kiknek gondjaira volt bízva a klastrom bárminő vagyona, esküt tegyenek az előírt formula szerint és azt írják alá. A püspökök a végrehajtást intézkedésükkel könnyítsék meg, így a női szerzetben a klauzurát nyissák meg előttük. A királyi biztosok két leltárt készítenek, egyet a kamara, egyet a király számára. A szerzetesek öt hónapig visszamaradhatnak klastromaikban, hogy ezen idő alatt fogadalmaik alól fölmentessék magukat és más életpályáról gondoskodjanak. Amíg a klastromban laknak, a férfiszerzetesek napi 40 krajcárt, a nőszerzetesek napi 30 krajcárt kapnak ellátásukra. Elöljárók valamivel többet is kaphatnak, így az apátnők napidíja 1 forint. A szükséges szolgaszemélyzetet is fizessék. A szerzetesek magánhasználati tárgyait, a cellájukban levő képeket, könyveket és egyéb apróságokat külön írják össze, hogy azokat a szerzetesek, ha a klastromból végleg eltávoznak, magukkal vihessék.

Ezután intézkedik a szerzetesek jövőjéről. Azon mindkét nembeli szerzeteseknek, kik még fogadalmat nem tettek, egyszersmindenkorra 150 forint végkielégítés jár s négy hét lefolyása alatt hagyják el a klastromot. A fölszentelt papoknak, valamint a fogadalmas apácáknak szabadságukra hagyatik, hogy kimenjenek az országból külföldi rendi klastromukba, ez esetben útlevelet s megfelelő útiköltséget kapnak. Átléphetnek más hazai rendbe, ez esetben eltartásukra évi 150 forintot kapnak. Sőt a férfiaknak, ha irgalmasok vagy piaristák lesznek, évi 300 forint, a nőknek pedig, ha Erzsébet-apácák lesznek, évi 200 forint penzió jár. Átléphetnek a világi papság körébe is, ha a kellékeknek megfelelnek, így 300 forint penziójuk van mindaddig, amíg javadalmas álláshoz nem jutnak. Az előregedett, beteges szerzetesek külön házakban fognak lakni. A világba visszatérő laikus-testvérek évi 150 forint,

a laika-apácák pedig 100 forint fizetést kapnak. A remeték 14 nap alatt tegyék le egyházi ruhájukat. Ahol tanítóskodtak, ott működésüket folytathatják. Az eltörült klastromi templomok egyházi felszerelését írják össze, ezután történik döntés arról, szabad-e azokban az istenítiszteletet folytatni.¹

A mariánusokat ezen eltörő parancs közelebből érintette. A pozsonyi, nagyszombati, budai, pesti klarisszakolostorok a mariánus provinciális alá tartoztak, a mariánusok lelki vezetése alatt állottak. Ezért Kósa és folytatói a rend történetében mindig megemlékeznek a hozzájuk tartozó klarisszák sorsáról, azok klastromainak viszontagságairól. Most is közbenjártak értük. Nagy István esztergomi érseki helynök szép elaboratumot terjesztett be a klarisszák védelmére a primáshoz.² Elaboratumát még akkor elkészítette, mikor az eltörlésnek előszele mutatkozott. Munkája alapján a primás pártfogásába veszi a klarisszákat.³ Megható az a folyomódás, melyet «a Felséges Helytartó Királyi Tanátsnak Lábaihoz le Boruló alázatos szolgálói, Posonyi, Nagy-Szombati, Budai és Pesti klarisszák, halál Árnyékai» adnak be. «A mint ekoráig lelkünket keserítő hírek rebesgetéséből reszkedve hallottuk, imár a Szomszéd Tartománybéli Apátság szomorú eloszlásokban Szerzetes Rendünknek sajnos eltörülését mint egy tükörben, ájuló szíveink epesztésével szemléllyük, ...» «Ugyanezen királyi és Ország velünk akoráig közlött nagy kegyelmei tekéletes bizodalomra fel indították halál szörnyű szorongatásával megtölt szíveinket, hogy súlos és soha nem várt szerentsétlenségünkben Felséges helytartó királyi tanács kegyelmes és törvényes pártfogásához zokogó sirással alázatosan folyamodunk...» És ha már Ő Felsége végzése megmásíthatatlan, eltökélett akarátát teljesíteni kell, akkor forró könnyhullajtások között csak azért esedeznek, «hogy legalább abban méltóztassék nagy kegyelmét hozzánk terjeszteni, hogy Ő Felsége Szerzetes Rendünknek fönt tartásával és Jóságainknak törvényes birtokával (mellytől az egész Nemesi Rendnek nyilvánságos praejudiciuma nélkül éppen el nem álhatunk) akár Betegek gyógyítására, akár az Oskolák tanítására minket kegyelmesen elrendelni méltóztassék, mivel ugy is édes Hazánkban és Városunkban, mellyekben Conventeink vannak, e béli hivatalu klastromok vagy

¹ Coll. Resol. Eccl. T. II. p. 107. és 129. — Katona i. m. T. XXI. p. 228—42.

² Közölve Balogh i. m. p. 127—138.

³ Közölve Balogh i. m. p. 139—148.

nem találtnak, vagy nem elégségesek». Megigérik, hogy ezért hálások lesznek, «míg fonyatt testünkben tart a Lélek, Isten Ő Szent Felségét méltatlan Imádságinkkal ezer hálaadások között éjjel és nappal imádni fogjuk». ¹ Ezen folyamodás, melyben javarészt Magyarország mágnás leányai kesergik el szomorú, kétségbeejtő sorsukat, kirivólag tünteti fel II. József jogtalan eljárását.

A klarisszák könyörgése, a primás levele, a helytartótanács és kancellária közbenjárása nem használtak semmit. VI. Pius pápa útban volt, hogy személyes megjelenésével az uralkodóra hasson. Megkésve és hiába jött. Az uralkodó megmaradt rendeleténél. A királyi biztosok a hazánkban levő kamalduli és klarissza-kolostorokat lefoglalták. Erre megijedtek az ország többi szerzetesei is. Ányos Pál, a remete-pálos szerzet tagja, bösz haragra gyúl a szerzetesi intézmény kiméletlen földúlása miatt. A gyűlölet lángjával támadja meg a kalapos királyt. «Ha! képtelen! véred gyalázatja. Gyilkosa népednek, nem pediglen atyja!» Majd zokogva fakad ki, hogy az eltörölt klastromokban a vadak találtak lakóhelyet, a szerzeteseket kiűzték onnan.

«Szegény remeteség! ájtatos szállások,
Értetek reszkedek szerzetes-lakások!

— — — — —
Már Zobor tetején s a Maiki erdőségben
Állnak a barlangok néma csendességben!
Nem hallatszík szózat! Nem szent óhajtasok,
Nem nyilnak az égbe buzgó pillantások!
Elmultak lakosi, nincs ember pusztáin,
Csak vadak csapásit látni most utcáin...

— — — — —
E felleg erdőkből cammog városokra,
Szinte oly ártatlan s szelid lakásokra.
Szüzek, kik városi lármák közepében
Elrejtekeztetek szent Klára nevében...»

Igy a mariánus provincia elvesztette drága virágját, Szent Klára szüzeit és nemsokára tulajdon klastromaira került a sor. 1784-ben a pesti ferences klastrom nagy részét lefoglalták az egyetem szükségletére. ² Kertjüket, mely évi 350 forintot jövedelmezett, botanikus kertté alakították, a klastrom két szárnyában az egyetemi könyvtárt helyezték el. A szerzetesek összeszorultak,

¹ Közölve Balogh i. m. p. 148—50.

² 1784. május 13. nr. 11.094.

elveszett jövedelmükért kárpótlást csak 1807-ben kaptak. Egyszersmindenkorra az egyetemi alapból hétezer forintot utaltak ki nekik.¹ Majd a Mária Terézia idejében megállapított 1770-iki táblázatot vették elő és vizsgálták felül.

Az 1770-iki táblázat szerint a mariánusok klastromai hét püspöki megyére terjednek ki. Klastromaik a benne lakó szerzetesekkel a következők. Az esztergomi érsekségben: Pozsony 75, Malacka 29, Szent-Katalin 35, Nagyszombat 48, Érsekújvár 27, Szent-Antal 23, Komárom 23, Esztergom, szent Annáról nevezett klastrom 28, Esztergom, szentkeresztii klastrom 21, Buda 39, Pest 39 szerzetessel. Összesen: 387.

A győri püspöki megyében: Győr 43, Sopron 36, Kismarton, hegyi kolostor 25, Kismarton, szent Mihályról nevezett kolostora 21, Boldogasszony 36 szerzetessel. Összesen: 161.

A veszprémi püspöki megyében: Veszprém 18, Pápa 22, Sümegh 26, Keszthely 31, Mesztegnye 12, Andocs 28, Szent-László 27 szerzetessel. Összesen: 164.

A szombathelyi egyházmegyében: Szombathely 28, Németújvár 22 szerzetessel: Összesen: 50.

A fehérvári egyházmegyében: Székesfehérvár 36. Összesen: 36.

A pécsi egyházmegyében: Simontornya 19 szerzetessel. Összesen: 19.

A nyitrai püspökségben: Nyitra 36 szerzetessel: Összesen 36.²

A mariánus ferenceseknek tehát, mint azt 1770-ben kegyesen megengedték, 28 konventjük van. Ezekben a fölszentelték és laikus-testvérek feltüntetése nélkül összesen 953 szerzetes lakik. II. József meghagyja, hogy e számon túl ne menjenek³ és a szerzetesek létszámáról a püspökök útján évi jelentést kér.⁴ Majd szigorúan megvizsgáltatja, szükségesek-e ezen kolostorok, szükséges-e annyi ferences? Egyházmegyék szerint veszi őket sorba.

1786-ban kilenc mariánus klastromról intézkedik. Öt klastrom szerzeteseinek létszámát megszabja. Ezentúl Érsekújváron 18, Malackán 12 páter és 3 laikus-testvér, Komáromban 16, Esztergom szabad királyi városban 19 ferences lakhatik. A pesti konventben az ezidei szám megmaradhat, vagyis 15 pap és 2 laikus-testvér.

¹ 1807. júl. 2. nr. 10.992.

² Balogh i. m. p. 167—168.

³ 1782. szept. 2. nr. 6110.

⁴ 1782. szept. 30. nr. 6262. Utóbb a jelentéseket félévenként, sőt negyedévenként is követelik.

Ezen számba nem vétetnek be az előregedett vagy beteges szerzetesek, kik a klastromi papi szolgálatra alkalmatlanok. Ezek szám fölött visszamaradnak klastromaikban, de kórusra járnak és lehetőség szerint egyéb klastromi teendőkben is résztvesznek. Nem számíttatnak be a kívül lelkészkedő szerzetesek sem, kik valamely parochiába be vannak iktatva. Noviciust akkor szabad bevenni, ha a létszám egy tényleg működő rendtaggal kevesbedik. Egyelőre míg az eltörölt klastromok szerzeteseit mind nem alkalmazzák, novicius-fölvételnek helye nincs. Továbbá ugyanezen rendelet értelmében az esztergomi érseki városi konvent, valamint Buda, Szent-Antal és Szent-Katalin konventjei a szokásos mód szerint eltörültetnek. Az eltörült klastromok szerzeteseit más klastromokba telepítsék át. Addig, míg a szerzetesek a klastromban időznek, a konvent élelmiszereit és más dolgait szabadon használhatják.¹

Az eltörlési parancsot Budán 1786. július 22-én, Esztergomban augusztus 20-án, a csallóközi Szent-Antalon augusztus 24-én és Szent-Katalin konventjében szeptember 5-én publikálták. A királyi biztosok mind a négy klastromtól a szerzetesek névaláírásával ellátott bizonylatot vettek, hogy az eltörlőparancsot jobbgáyi engedelmes-séggel fogadták. A gvardiánok átadták a konventek pecsétjeit s azután számadásra került a sor. A húskamrában, magtárban, pincében mindent összeírtak, felülvizsgálták a syndikusnál levő házipénztárt, a misepénzeket. Egyes helyeken, mint Budán, a királyi biztosok eleinte humánusan jártak el. Megengedték, hogy e pénzből a kolostor tagjainak szükségleteit fedezzék. A budai gvardián látta, hogy testvéreinek ruházata nagyon elrongyolódott, azért mindjárt 225 forintért posztót hozatott az esztergomi rendi posztógyárból.² Másutt a kommisszáriusok hűtlenül jártak el. Szent-Katalin konventjében a kolostor jószágát prédálták, abból vendégeskedtek, amiért utóbb visszatérítésre kötelezték őket.³

A királyi biztosok főteendője az alapítványi összegeknek átvétele, az értékes dolgok lefoglalása volt. Esztergomban a fundációk 7250, Budán 2605, Szent-Antalon 6500, Szent-Katalin konventjében 7477 forintot tettek ki.⁴ Szent-Antalon a templomi szerek értékét 690 forinton felül becsülték meg, még szűz Máriának be-aranyozott ezüst szobrát is megfosztották ékességétől s a szobrot

¹ 1786. júl. 22. nr. 2315. et 28.496.

² Balogh i. m. p. 345—46.

³ Balogh i. m. p. 357—58.

⁴ Balogh i. m. Az említett konventeknél.

a sekrestye egyik zúgában helyezték el.¹ Leggazdagabb volt arany-, ezüstitárgyakban, értékes egyházi ruhákban és szerekben Szent-Katalin konventje. Volt itt 666 kötetet számláló becses könyvtárunk is.² Jóllehet a mariánusok királyi engedélyt nyertek arra, hogy az arany- és ezüstitárgyakat kivéve, a többi dolgokat visszatarthatják és többi klastromaik között széteszthatják,³ ezzel a királyi biztosok nem törődtek. Stupitzky Budán még a szobabutorok és élelmiszerek kiosztását is meg akarta akadályozni.⁴ Szent-Katalin klastromából meg mindent sietve Budára szállítottak, a drága arany-, ezüstkelyhek, a ritka könyvek ott az országból összehordott többi dolgokkal együtt hamarosan kótya-vetyére kerültek.

Az eltörlés publikációja után a mariánusok még egy ideig klastromaikban élődtek. Főntartásukra a klastrom éléstárát, házipénztárát és befolyó misepénzét rendelték. A provinciálisnak fölterjesztést kellett tennie arról, melyik klastromba szándékozik őket áthelyezni.⁵ Az uralkodó pedig számukra penziót rendelt, így a Szent-Antal klastromi páterek évi 150, a laikus-fráterek évi 120 forintot kaptak.⁶ Azon szerzetesek azonban, kik nem akarnak átmenni az új, számukra kijelölt klastromba, penziójuktól elesnek.⁷ Úgy-szintén azok is, kik magánszolgálatba állottak.⁸ És, bár a világban élnek, azért végrendeletet nem tehetnek, hacsak rendes lelkési hivatalba nincsenek beiktatva.⁹ Így történt meg a klastromok kiürítése. Ennek publikálása után a mariánusok átadták a házipénztárt is és Szent-Katalin konventjéből 1787. február 10-én, Szent-Antalról május 7-én, Budáról szeptember 5-én, Esztergomból november 26-án költöztek ki véglegesen.¹⁰

Az esztergomi érsekség területén voltak még a pozsonyi és nagyszombati kolostorok. Az ezekre vonatkozó intézkedés csak 1789-ben jelent meg, mindkettőt megerősítik. Pozsonyban is,

¹ Res pretiosae Ecclesiae pro Parte Regis Occupatae. Közölve Balogh i. m. p. 375.

² Specificatio Paramentorum et Suppelectilium occupatarum. Közölve Balogh i. m. p. 359—62.

³ 1787. aug. 10. nr. 3450. et 28.884. Budára vonatkozólag.

⁴ Balogh i. m. p. 347—48.

⁵ A budaiakra vonatkozólag 1787. máj. 17. nr. 934. et 9980.

⁶ 1788. febr. 8. nr. 632. et 5472.

⁷ 1787. nov. 9. nr. 5954. et 39.720.

⁸ 1789. aug. 5. nr. 3254. et 29.649.

⁹ 1788. márc. 15. nr. 1192. et 10.829.

¹⁰ Balogh i. m. Az említett konventeknél.

Nagyszombatban is 18 presbyter és 2 laikus-testvér tartózkodhatnak.¹ Így az esztergomi érsekség területén megmaradt 7, törültetett 4 klostrom. A ferencesek létszáma 387-ből 125-re redukálódott.

Ezután a győri és nyitrai püspökségek területén levő kolostorok jöttek sorra. 1786-ik év végén a boldogasszonyi konventet megerősítik 16 fölszentelt és 3 laikus-testvér részére.² A kolostor az Esterházy-család fundációjából élt, alapítványát elegendőnek találták. Esterházy Pál családi ereklyét helyezett el a konventben, egy XIII. századbeli csodatevő Mária-képet, melyet anyja «annyira becsüllött, hogy annyi drága aranyért, a melykora azon kép, nem adta volna». E kép előtt «vékony tehetsége szerint ő is gyakorta ájtatoskodott». Ájtatosság közben a boldogságos Szűztől megintetvén, fogadást tett, hogy a «Förtön túl való pusztá Boldog Asszony Szentegyházát Isten jóvoltából megépítteti, a képet is odaviszi, sőt a Páter Franciskánusoknak is klostromot építtet, fundációt is tészen».³ És valóban betelepíti a községet, fölemeli szentegyházát, melyről azt jegyzi föl: «Die 8. Septembris szenteltettem meg Förtön túl való Boldogasszony szentegyházamat s ugyanakkor öltöztettem Laczkó fiamat clericában ... Anno 1669.»⁴ A ferencesek ellátásáról évi alamizsnával gondoskodott. «Az általunk idetelepített Pater Franciscanusok föntartására rendeljük örök időkre a következő évi alamizsnát, melyre maradékink is sértetlenül kötelezve legyenek. És pedig 40 rész tehénhúst, 25 köből búzát, ugyanannyi rozsot Boldogasszony birtokunkból; ötven kocsi tüzelőfát kapuvári uradalmunk és a vár erdeiből, melyet saját embereikkel szállíttasanak a klostromba, — 12 hordó soproni bort, végül olajra a lámpásokba 25 forintt...»⁵ Ezen kolostort az uralkodó meghagyta.

Az 1787. esztendőben a nyitrai klostromot 24 páter és 4 laikus-testvér részére megerősítik,⁶ a győri, soproni⁷ és kimartoni⁸ hegyi kolostorokat pedig kasszálják. Mire a provinciális Győr és Sopron elvesztéséről értesült, a királyi biztosok már Győrött 1786. decem-

¹ 1789. szept. 23. nr. 3823. et 35.363.

² 1786. dec. 9. nr. 3900. et 51.430.

³ Mennyei Korona, 1696. 35—36. l.

⁴ Családi Napló. Tört. Tár. 1888. 216. l.

⁵ Az alapítólevelet közli Balázsovits «Brevis Historia Conventuum Ordinis S. Francisci Provinciae S. Mariae», p. 107—108.

⁶ 1787. jan. 20. nr. 196. et 2143.

⁷ 1787. jan. 30. nr. 4689.

⁸ 1787. febr. 20. nr. 6979.

ber 29-én, Sopronban 1787. január 2-án publikálták a parancsot. Mindegyik klostornál külön fölterjesztést követeltek a személy-áthelyezésről, mindegyik ingóságainak szétoszthatására külön engedélyt kellett kérniök. Győrből 13.258 forint alapítványt, 1434 frton felül becsült értékes dolgokat, Sopronból 16.100 forint alapítványt vittek el a királyi biztosok. Majd a két kolostor kiürítését sürgették azon ürügy alatt, hogy Sopronba domonkosok, Győrbe karmeliták fognak helyükre költözködni. A mariánusok Győrből 1787. nov. 22-én, Sopronból 1788. június 12-én költöztek ki véglegesen. Kiköltözködésük után mindkét klostromot bérbeadták, a győri egyik szárnyába katonagyermek részére konviktust állítottak föl. Mindkét klostrom templomát exsecrálták s magtárrá alakították.¹

Kismartonban 1787. március 17-én történt az eltörlőparancs publikálása. Ebben a városban a mariánusoknak két klastroma volt. Az egyiket Esterházy Miklós emelte. Az alapítás mondai színezetét Esterházy Pál örökíté meg a «Mennyei Koroná»-ban. Esterházy Miklós 1620-ban Lakompak ostromakor «fogadást teve Szent Mihály napestén az Istennek, hogyha ellenségétől megmenekedhetnék, Szent Mihály Archangyal tisztességére egy Templomot, ahoz klastromot építene a Szent Ferencz szerzetinek». «A nagy Irgalmú Isten meghallgatá könyörgését»,² a templom is, kolostor is felépült. A nádor 1641-ben Semphén kelt végrendeletében is megemlékezik a kolostorról. «A Kismartonban levő klastromot, mivel végbehagyta Isten vinnem, a kik az én holtom után maradékaim között vagy azon helyet fognak birni vagy Fraknót, lekötelezem őket, hogy azon klastromot, sartum tectum conservent s minden esztendőben mind pénzt, mind búzát, bort adjanak alamizsnában s ne hagyják fából is őket s ha szintén kiváltanak is tőlem, vagy maradékimtól és legatariusimtól Kismartont erre az esztendőnkint való alamizsnára ugyan obligálom azon maradékimat Fraknóból is.»³

Utóbb fia, Pál, Kismartonban még egy klastromot fundált, az úgynevezett hegyi kolostort. «Conventus Kis-Martón S. Montis Calvariae»-nek nevezik a káptalani jegyzőkönyvek, nevét kálváriájától kapta, melyet a nádor a lancendorfi remek kálvária mintájára terveztetett. Csodatevő Mária-szobrot is adott a kolostornak, mely-

¹ Balogh i. m. Az említett konventeknél.

² Mennyei Korona 38. l.

³ Gróf Esterházy Miklós nádor végrendelete. Tört. Tár. 1896. 266. l.

nek történetét maga írta le 1712-ben kelt sajátkezű levelében. Jámbor zarándokok sűrűen keresték föl a kolostort s az általuk följajánlott alamizsnából került ki javarészt a szerzetesek élelme, ruházata.¹

Sokalták a két ferences klastromot egy városban. Azért II. József a hegyi kolostort eltörülte. A hegyi kolostorban igen értékes fogadalmi ajándékok voltak, kincstáráról külön lajstrom felküldését követelte.² Kismartonban igen kiméretlenül jártak el a királyi biztosok. A provinciálist nem értesítették a klastrom kiürítéséről. Mindent elzártak, a bútorokat az értékes könyvtárral együtt Budára szállították. A mariánusokat a klastromból valósággal kikergették, egy öreg ágyban fekvő szerzetest akarata ellenére a miseriekhez internáltak, hol az néhány nap múlva szívfájdalmában, mely fokozta betegségét, meghalt. Mindezekről a provinciális jelentést tett a helytartótanácsnak. A könyvtárat és az olcsóbb egyházi felszereléseket vissza engedték ugyan számukra,³ de Budáról már csak könyveket tudtak visszaszerezni és azokat a komáromi klastromba vitették.⁴ A másik szent Mihályról nevezett klastromról az uralkodó közvetlenül nem határozott ugyan, de közvetett uton azt megerősítette. Kitűnik ez azon rendeletéből, hogy a provinciális Kismartonba annyi szerzetest tegyen, hogy azok a kálváriahegyi templomban is végezhesék az istenitiszteletet.⁵ Ennek értelmében a mariánusok a kolostorba 15 pátert és 2 laikust helyeztek, ők gondozták a templomot 1796-ig, mikor a templom plébánia-templommá és a kolostor egy része paplakká alakult át.

Ezen intézkedések következtében a nyitrai püspökségben a ferencesek létszáma 36-ról 28-ra szállt alá, kik közül 24 páter és 4 laikus-testvér volt. A győri püspökségben három klastromukat törölték, kettő megmaradt. Létszámukat 161-ből 36-ra apasztották. Ezek között 31 páter és 5 laikus-testvér volt.

Legnagyobb szükség volt a ferencesekre a veszprémi, fehértvári, szombathelyi és pécsi egyházmegyékben. Itt klastromaikat kettő kivételével megerősítették. 1788-ban jelentek meg az erre vonatkozó rendeletek. Eszerint Székesfehérvárott 21 páter, 2 laikus,

¹ Nagy Béni dr.: Herceg Esterházy Pál nádor, a ferencesek jótévedője. Eger. 1903. 33–34. l.

² 1787. ápr. 21. nr. 1469. et 14.133. «Protocollum anathematum.»

³ 1787. dec. 15. nr. 6474. et 43.194.

⁴ Balogh i. m. Conv. Kismarton. S. M. Calvariae.

⁵ 1787. jún. 2. nr. 2188. et 19.346.

Veszprém-ben 16 páter, 1 laikus, Pápán 16 páter, 2 laikus, Andocson 16 páter, 2 laikus, Sümeghen 16 páter, 2 laikus tartózkodhatnak.¹ Andocson azonban gyógyszerárukat nem tarthatják meg, ott ferences chirurgus nem gyógyíthat.² Majd megállapítják a létszámot Szent-Lászlón 21 páter, 2 laikus, Szombathelyen 22 páter, 2 laikus,³ Németújváron 18 páter, 2 laikus⁴ és Simontornyán 16 páter, 3 laikus-testvérben.⁵

Ezekből látjuk, hogy a mariánusok létszámát a fehérvári püspökségben 13-mal, a szombathelyiben 6-tal apasztották, a veszprémiben 161 helyett 94-ben állapították meg, a pécsiben a régi-ben meghagyták.

Az eltörült klastromok: Keszthely és Mesztegnye voltak.⁶ Mesztegnyéről véglegesen 1790. február 19-én költöztek ki. Rumi Mihály ferences visszamaradt az ottani paróchia adminisztrátorának. Utóbb kísérletek történtek a klastrom visszaállítására, de a tárgyalások meghiusultak és a klastromot is, templomot is a paróchia céljaira foglalták le.⁷ Keszthelyen a tanárkodó ferencesek visszamaradhattak.⁸ A klastrom kiürítését felfüggesztették II. József beállott halála következtében, teljesen csak 1799-ben hajtották végre.⁹

Végeredményben II. József a mariánusok 28 konventje közül meghagyott 19-et, eltörült 9-et. A mariánus szerzetesek létszámát, melyet Mária Terézia idejében 953-ban állapítottak meg, 369-re redukálta. Ezen számban nincsenek azonban benne a paróchiákba beiktatott és a tábori papok között működő ferencesek, kik egy konventhez sem tartoznak. Ezekről külön kimutatást készített.¹⁰

1790-ben történt az utolsó szabályozás. Megállapítják a vallásalapból a megmaradt klastromok eltartására szükséges penziót,

¹ 1788. jan. 5. nr. 43. et 393.

² 1782. nov. 25. nr. 7171. — 1783. ápr. 17. nr. 3494. — A mariánusoknak Andocson és Bucsú-Szent-Lászlón volt házi gyógyszeráruk. Nagyobb klastromaikban mindenütt voltak rendi laikussebészek, chirurgusok. Ezekre vonatkozólag elrendelte az uralkodó, hogy ne Bécsben, hanem Pesten végezzék tanulmányaikat. 1786. júl. 1. nr. 2175. et 26.981.

³ 1788. márc. 12. nr. 1099. et 9787.

⁴ 1788. ápr. 23. nr. 1844. et 16.328.

⁵ 1788. szept. 24. nr. 4277. et 37.701.

⁶ 1788. ápr. 16. nr. 1635. et 15.271.

⁷ Balogh i. m. p. 417—444.

⁸ 1788. júl. 3. nr. 25.608. et 2035.

⁹ 1799. júl. 23. nr. 17.182.

¹⁰ 1789. okt. 14. nr. 4361. et 39.853.

mivel a koldulás el volt tiltva. Eszerint a pozsonyi klostrom 807, a nagyszombati 1934, a malackai 514, a boldogasszonyi 1848, a nyitrai 1687, az érsekújvári 1397, a komáromi 1134, az esztergomi 1301, a pesti 573, a fehérvári 770, az andocsi 860, a veszprémi 972, a sümeghi 1509, a szentlászlói 1103, a szombathelyi 1205, a németújvári 440, a pápai 857, a simontornyai 406, a kismartoni klostromok 692 forintot kapnak évenként.¹ Ezen fizetéseket negyedévenként utalják ki, a пенzió a konventeknek és nem az egyes szerzeteseknek jár. Kijelölik minden klostrom számára a helyet; ahol пенziójukat fölvehetik.² Az egész mariánus provincia évi járandósága így 20 ezer 9 forintot tesz ki.

Intézkedésének végrehajtását már nem érte meg az uralkodó. Meghalt 1790. febr. 20-án. Rendeletei sok sebet ejtettek a mariánus ferencesek rendi tartományán. Nem fakadtak azért ki keserűségükben, türelmesen viselték sorsukat. Az uralkodó halála után a rend káptalanja rögtön hozzáfogott a reformok alkotásához. Visszaállítják a rend külső, belső szervezetét, felújítják a klastromi élet szigorú szabályait, új növendékségről gondoskodnak. Buzgalmat fejtenek ki a klastromi lelkészkedésben, hogy rendjüket siralmas helyzetéből régi virágjába fölemelhessék.

Nagy Béni dr.

¹ 1790. jan. 20. nr. 400. et 3849.

² 1790. febr. 10. nr. 469. et 4768. «Pensio est conventualis, non sit individualis.»